

THE APPROACH OF "COMMENTARY ACCORDING TO ORDER" AT THE COMMENTARY OF ABDURRAHMAN HASAN HABENNEKE EL-MEYDANÎ

ABDURRAHMAN HASAN HABENNEKE EL-MEYDÂNÎ'NİN TEFSİRİNDE
"NÜZUL SIRASINA GÖRE TEFSİR" YAKLAŞIMI¹

Necmettin ÇALIŞKAN ²

Abstract

In this article, the commentary named as "Meâricü't-Tefekkür ve Dekâiku't-Tedebbur" which is compiled by the modern period thinker who authored too many works in different areas to the science World the Syrian scientist Abdurrahman Hasan Habenneke el-Meydânî according to the chronological order is examined. By giving information about the importance and the place of this precious work, its contribution to the area is tried to be shown. "Meâricü't-Tefekkür ve Dekâiku't-Tedebbur" has a significant feature with regard to the applying area of the "forty rules" which the author confirmed before with in the framework of the techniques of understanding the Quran. The commentary, being a half remained and limited by the meccansuras compiled with in the framework of 'the commentary according to the chronological order' approach. The work taken to the evaluation in our article especially by centering this aspect. The unique aspect of the work, beside that the work prepared according to the order (chronologic), consists by the approach of the commentary with the thematic and the data of the modern science. It is established that the author, not hesitates to plunge into the areas that he is not an expert in his comments, tries to explain the verses by benefitting from the data of the modern science, searching for the wisdom at the events by handling the subjects widely makes valuations. Furthermore it takes attention that making evaluations by perceiving the verses as a message to the inviter and making guiding evaluations by determining the faults in a daily life at the subjects that he handles.

Keywords: el-Meydânî, Chronological Commentary, Forty Principles, Modern Virtues.

Özet

Bu makalede, çağdaş dönem alim ve mütefekkirlerinden, ilim dünyasına değişik alanlarda çok sayıda eser kazandırmış, Suriye'li Abdurrahman Hasan Habenneke el-Meydânî'nin nüzul sırasına göre telif ettiği Meâricü't-Tefekkür ve Dekâikü't-Tedebbur isimli tefsiri ele alınmıştır. Bu kıymetli çalışmanın tefsir alanındaki yerine ve önemine ilişkin bilgi verilerek, alana katkısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Meâricü't-Tefekkür, müellifin daha önce Kur'an'ı anlama yöntemleri kapsamında tespit etmiş olduğu "kırk kuralı"nın uygulama alanı olması bakımından dikkate değer bir özellik taşımaktadır. Tefsir, Mekki sürelerle sınırlı ve yarım kalmış bir çalışma olup "nüzul sırasına göre tefsir" yaklaşımı çerçevesinde telif edilmiştir. Eser özellikle bu yönü merkeze alınarak makalemizde değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Eserin özgün yönünü, nüzul sırasına göre (kronolojik) hazırlanmış olmasının yanında, tematik ve çağdaş bilimin verileriyle tefsir yaklaşımı taşıması teşkil etmektedir. Müellifin çağdaş bilimin verilerinden yararlanarak âyetleri açıklamaya çalıştığı, yorumlarında uzmanı olmadığı alanlara dalmaktan çekinmediği, konuları geniş şekilde ele alarak olaylardan hikmet arayan değerlendirmeler yaptığı tespit edilmiştir. Ayrıca ele aldığı konularda günlük hayattaki hataları belirterek yol gösterici değerlendirmelerde bulunması ve âyetleri davetçiye mesaj olarak algılayarak değerlendirmelerde bulunması dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: el-Meydânî, Meâricü't-Tefekkür, Nüzul Sırasına Tefsir, Güncel Değerler.

¹ Bu makale 2013 yılında AÜSBE'de sunulan "Abdurrahman Hasan Habenneke el-Meydânî ve Tefsiri" isimli Yayınlanmamış Doktora Tezimizden yararlanılarak hazırlanmıştır.

² Yrd. Doç. Dr., Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tefsir Ana Bilim Dalı, ncaliskan@mku.edu.tr

GİRİŞ

Abdurrahman b. Hasan b. Merzûk b. Urabî b. Güneym Habenneke el-Meydâni (v. 2004), 1927 yılında Şam (Dımeşk) şehrinin Meydan mahallesinde dünyaya gelmiştir.³ Hayatının büyük bir bölümü Müslüman kültüründe iki önemli şehir olan Şam ve Mekke'de geçmiştir. Oldukça farklı coğrafyalarda bulunan müellif Mısır, Hindistan, Ürdün, Lübnan ve kısmen de Türkiye'de bulunmuştur.⁴

el-Meydâni, bilim dünyasına farklı dallarda toplamda altmışaltı cilt ve yaklaşık otuz bin sahifeden oluşan kırk dokuz eser kazandırmış olup değerli bir bilim insanı olarak kabul edilmektedir. Müellif, hayatının belirli bir kısmında telife yoğunlaşmış olmayı peserlerinin yayımlanma tarihleri incelendiği takdirde hayatının her döneminde yazmaya devam ettiği görülmektedir. Eserlerinin büyük bir kısmı Kur'an tefsiri ve Kur'an ilimleri üzerine yoğunlaşmıştır. Telif çalışmalarının haricinde üniversitelerde görev yaptığı süre içerisinde verdiği derslerin yanında pek çok tez çalışmasına da kılavuzluk yapmıştır. Bu haliyle bir ilim adamından beklenecek çok yönlülüğün onda bulunduğunu söylemek mümkündür.

Yaptığı çalışmalar içerisinde nüzul sırasına göre hazırlamış olduğu tefsire büyük ehemmiyet atfeden ve en kıymetli çalışması olarak değerlendiren⁵ el-Meydâni, tefsir ve usulü hakkında kendine has bazı düşüncelere sahiptir. Mesela ulemanın çoğunun kanaatine mukabil, Kur'an'ın mevcut tertibinin tevkifi değil içtihadî olduğunu savunmaktadır.⁶ Ayrıca o tefsir hazırlama metodu olarak Mushaf sırasına göre tefsirin, sûrelerin iniş sırasındaki atmosferi iletmekten yoksun olduğunu savunmaktadır. Bundan dolayıdır ki eserini nüzul sırasına göre tertip etmiştir. "Kur'an'ı anlamada kırk kural" ortaya koyan el-Meydâni'ye göre⁷ kronolojik tertibe göre tefsir, bu şartlardan birisidir.⁸ O bu tertip sayesinde Kur'an'ın daha kolay ve daha doğru anlaşılacağını; aksi takdirde bazı konuların kapalı kalacağını öngörmektedir.⁹

Hazırlamış olduğu tefsir çalışması olan *Meâricü't-Tefekkür*'ünde tespitlerimize göre hareket noktası olarak dört temel nokta/amaç dikkat çekmektedir. Birinci olarak; dinde zorlama yapılırsa imtihanın anlamının kalmayacağı gerekçesi ile o, İslami özgürlüğü savunmaktadır. Çağdaş sistemlerin veya İslami düşüncelerin özgür iradenin önüne engeller çıkarmaları, İslam'ın özgürlükçü ruhuna ters düşmektedir. Bu doğrultuda çalışmasında bir takım değerlendirmelerin varlığı, âyet tefsirinde bu ilke ile

³Necmettin Çalışkan, "Abdurrahman Hasan Habenneke el-Meydâni ve Tefsiri", AÜSBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2013, s. 16.

⁴Abdurrahman Hasan Habenneke el-Meydâni, *el-Vâlidü'd-Dâiyetü'l Murabbi eş-Şeyh Hasan Habenneke el-Meydâni Kısasatü Âlimin Mücâhidin Hâkimin Şucâin*, Dâru'l-Beşir, Cidde 2002, s. 35.

⁵Abdurrahman Hasan Habenneke el-Meydâni, *Meâricü't-Tefekkür ve Dekâiku't-Tedebbür Tefsirün Tedebburiyyun li'l-Kur'ani'l-Kerîmîbi Hasebi Tertibi'n-Nuzûli Vifka Menheci Kitâbi "Kavâidu't-Tedebburi'l-Emselîli Kitâbillâhi Azze ve Celle"*, Dâru'l-Kalem, Şam 2000, I, 5.

⁶el-Meydâni, *Tefsir*, I, 6.

⁷el-Meydâni, Abdurrahman Hasan Habenneke, *Kavâidü't-Tedebbür'i l-Emselîli Kitâbillâhi Azze ve Celle*, Dâru'l-Kalem, Şam 2009, 4. Baskı.

⁸ Müellifin bu eserinin ehemmiyeti hakkında şu değerlendirmeyi aktarmadan geçemeyeceğiz. "Bu çalışmanın son döneme ait kavâid eserlerinin genel özelliklerini ve Tûfi'nin el-İksir'i ile Kâfiyeci'nin et-Teysirinden ayrıldığı görüyoruz. Burada başlıklarda görüldüğü gibi bazı hususların usûlkâidelerini içermesinin yanında usûl kitaplarında yer verilmeyen bazı kural ve kaideler de zikredilmektedir. Eserin en önemli özelliği kanaatimizce her bir başlığın ayrıca alt başlıklar altında incelenmesi hepsinden önemlisi her birisi için çok sayıda örnek verilerek durumun izah edilmesidir. Bu şekilde bu çalışma bir anlamda uygulamalı bir usûl ya da Kur'an'ı doğru anlamının ilkelerini belli ölçüler içerisinde ortaya koyan bir eser özelliği arz etmektedir. Eser, tedebbür ve tefekkür ürünü olan, genel anlamda müşkil diye nitelendirilebilecek Kur'an'ı okuyan sıradan bir okuyucunun mana ve tefsir açısından ayırt edemeyeceği pek çok hususu başlıklandırması ve açıklamasıyla önemli bir rol icra etmektedir. Tam anlamıyla bir usûl kitabı olarak nitelendirilemese de bazı başlıkları bir usûl kitabı içine mutlaka dâhil edilmesi gereken önemli bir eserdir." Bkz. Süleyman Karacelil, "Tefsir Usulünün Yapısı ve İşlevi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, MÜSBE İstanbul 2010, s. 95.

⁹el-Meydâni, *Tefsir*, I, 5.

hareket ettiğini göstermektedir. İkinci olarak ona göre; Komünizm, Marksizm ve Ateizm gibi çağdaş akımlara karşı iman esaslarını temel alarak reddiyede bulunmak gerekmektedir. O modern dönemde hazırlanan bir tefsir çalışmasında bahsi geçen vakıa ve akımların görmezden gelinemeyeceğini savunmakta ve buna uygun hareket etmektedir. Üçüncü ve önemli bir diğer nokta da ona göre Kur'an âyetleri temelinde ümmet bilincini geliştirmek gerekir. Bu gayretin etkilerini de sosyal temelli pek çok âyetin tefsirinde yoğunluklu olarak görmek mümkündür. Dördüncü ve son olarak el-Meydâni'ye göre Müslüman toplumda ahlakî değerleri yükseltmek ve ilkeler oluşturmak önemlidir. Müellifin bu bilinçle âyet tefsirinde pek çok açıklama ve izah getirdiği nazardan kaçmamaktadır.

Bu dört amaç doğrultusunda el-Meydâni'nin yazdığı tefsir kabaca şu hususları içermektedir:

Müfessirin eseri akıcı bir üsluba sahiptir. Okuyucuda merak uyandırır. Hatta okuyucu bir an önce konunun sonuna ulaşmak için çaba sarf eder. Örneğin, Şuayb'ın karşılaştığı zorlukları, kazanç yollarını, kavmiyle yaptığı mücadeleyi anlatan Kur'an kıssasını müfessirin tefsirinden okuyan kimse ifadenin akıcılığına kapılır gider.¹⁰

Müellif âyetlerde geçen anlam bakımından birbirine yakın kavramların sırf tasannu olsun için peş peşe zikredilmediğini, her ne kadar anlamları aynı da olsa medlullerinin farklı olduğunu belirtir. Örneğin Câsiye sûresinde geçen "inanırlar", "ikna olurlar" ve "anlarlar" anlamlarına gelen (يُؤْمِنُونَ - يَدْعُونَ - يَدْعُونَ) "yü'minün, yû'kınün, ya'kılün" kelimelerin anlamları birbirine yakın kelimelerdir. Ancak ilki orta dereceli, ikincisi gelişmiş düzeyde, üçüncüsünün ise mükemmel imana sahip kimseyi kastetmektedir.¹¹

Müellif çağdaş bilimsel konulara girmekten ve uzmanı olmadığı alanlarda görüşünü açıklamaktan çekinmemiştir. Örneğin, Abese sûresi 24-42. âyetleri tefsir ederken; ekinlerden verim elde edebilmek için elverişli toprak, su, tohum, güneş ışığı, ısı ve onları aşılacak rüzgâr gerektiğini belirtmektedir. Son olarak belirtmek gerekirse o, kelimelerin Kur'an'da kaç yerde geçtiği vs. gibi istatistikî bilgiler vermektedir.¹²

el-Meydâni'nin yaşadığı dönemin izlerini taşıyan, merak uyandıran kavramları açıklamakla yetinmeyip onlar hakkında bilimsel ve istatistikî bilgiler içeren özgün pek çok özellik taşıyan *Meâricü't-Tefekkür*'ündeki, tefsir yaklaşımına dair açıklamalar ayrıntılı olarak alt başlıklarda ele alınacaktır.

NÜZUL SIRASINA GÖRE TEFSİR ETMESİ

On dört asırlık tefsir geleneği kabaca değerlendirildiği takdirde rivayet dirayet tefsiri şeklindeki ayrımın haricinde¹³ iki farklı tefsir yaklaşımının varlığı dikkat çekmektedir: Mushaf tertibine göre tefsir ve nüzul sırasına göre tefsir. Tefsir geleneğinde ilk asırlardan itibaren rağbet gören ve müfessirlerce takip edilen metot, Mushaf tertibine göre tefsirdir. Çağdaş dönemde ise, Kur'an'ı anlama çabaları arasında, Kur'an'ın indiği sosyal ortamı değerlendirebilmek için *nüzul sırasına göre tefsir* yaygın ve kabul gören bir yaklaşım olmuştur. Bu yaklaşımın temel esprisi Kur'an'ı, indiği sosyal ortam çerçevesinde değerlendirmektir. Zira nüzul sırasına göre hazırlanan tefsirde¹⁴ Kur'an

¹⁰el-Meydâni, *Tefsir*, V, 391-410.

¹¹el-Meydâni, *Tefsir*, XIII, 86.

¹²el-Meydâni, *Tefsir*, II, 247.

¹³Geleneksel anlamda tefsirde rivayet ve dirayet ayrımı ve öznel nesnel açılarından değerlendirilmesi hakkında ayrıntılı bilgi ve açıklama için bkz. Ahmet Sait Sıcak, "Kur'an Tefsirinde Öznellik", Yayınlanmamış Doktora Tezi, MÜSBEİstanbul2013, s. 126-164.

¹⁴Nüzul sırasına göre tefsire dair yapılan çalışmalar ve tartışmalar için bkz. Koçyiğit, Hikmet Kur'an'ın Nüzul Sırasına Göre Tefsir Edilmesi, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi- Journal of Divinity Faculty of Hitit University*, 2013/1, cilt: XII, sayı: 23, s. 183-201; Dumlu, Ömer - Rıza Savaş Nüzul Sırasına Göre Ayet Ayet Kur'an'ın Yorumu, *Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar*, 2010, s. 163-180.

ayetlerinin ve surelerinin iniş sırası takip edilmekte olup, toplumun geçirdiği evreler bu şekilde daha iyi sosyal ve psikolojik tahliller yapılmasına imkan sağlamaktadır.¹⁵

Söz konusu tefsir yaklaşımlarından hangisinin daha doğru olduğunu tespit veya bu konuda kesin bir karar vermek kolay olmamakla birlikte kanaatimizce Müminlerin bireysel ve sosyal hayatlarını düzenlemek amacıyla çeşitli ilkeler ortaya koyan Kur'an'ın, sadece dilsel tahlillerle anlaşılması yeterli olmayacaktır. Bundan dolayı Kur'an'ı kendi bütünlüğü içinde ele almak ve ilk muhatapların kültürlerinden yararlanmak suretiyle tefsir etmek daha isabetli olacaktır.

Sadedinde olduğumuz el-Meydâni'nin tefsiri, İslam dünyasında daha önce çok fazla kullanılmayan nüzul tertibine göre hazırlanmıştır. Meydani de bu tefsir metodunu kullanan ilk müfessirler arasında yer almaktadır. el-Meydâni, bu tarz tefsir hazırlamaya büyük önem atfetmekte olup bu yöntem onun Kur'an'ı anlamaya dair belirlemiş olduğu kırk kuralın dokuzuncusu olarak dikkat çekmektedir.¹⁶

Nüzul sırasına göre tefsir metodu ihtiyaçtan dolayı doğmuştur, demek yanlış olmayacaktır. Zira Kur'an'ın nüzul sırasına göre tefsiri, 19. yüzyıl başlarında oryantalistlerin konuyu gündeme getirmeleriyle başlamıştır. Kur'an'ın, Hz. Muhammed'in zihninin bir ürünü olduğunu iddia eden oryantalistler, onu nüzul sırasına göre okuyarak Hz. Peygamber'i ve zihin dünyasını anlamaya ve yorumlamaya çalışmışlardır. Bu ise bir takım olumsuz sonuçlardan varestede olmamıştır. Netice itibarıyla oryantalistlerin ortaya attığı "Kur'an'ı kronolojik okuma" meselesi Hindistan'da ve çağdaş Mısır âlimleri arasında revaç bulmuş, bazen savunma bazen farklı amaçlarla bazı âlimler bu konuda çalışmalar yapmaya başlamıştır.¹⁷ Netice itibarıyla Kur'an tefsirinde modern dönemde ortaya çıkan pek çok ihtiyaç gibi nüzul sırasına göre tefsir ihtiyacı da oryantalistlerin iddia ve çalışmaları üzerine ortaya çıkmıştır, demek çok iddialı bir ifade olmasa gerektir.

Nüzul sırasına göre Kur'an'ın okunması ve tefsiri konusunda asr-ı saadetten günümüze farklı yaklaşımlar ortaya konulmuştur. Biz her ne kadar bu tartışmaya burada yer vermeyecek isek de şu rivayeti hatırlatmaksızın geçemeyeceğiz. Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ali'nin evine kapanarak bir süre dışarı çıkmadığına, bu zaman zarfında Kur'an-ı Kerim'i nüzul sırasına göre cem ve tertip ettiğine dair rivayet yer almaktadır. Ancak bu konuda ikinci bir rivayet veya tespit edilen herhangi bir belge bulunmamaktadır.¹⁸ Mesut Okumuş, bunun nüzul sırasına göre değil; Kur'an'ı cüzlere ayırarak yapılan bir tasnif olduğunu, dolayısıyla nüzul sırasına göre bir Kur'an bulunmadığını belirtmektedir.¹⁹ Bu ve benzeri tartışmalar tefsir tarihinde var olmuş ve kanaatimizce de olmaya devam edecektir.

Bütün bu tartışmalarda varestede olarak şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki Kur'an ilimleri alanında bu yeni anlayış, önem arz etmektedir. Bu kanaati taşıyan el-Meydâni de savunduğu bu yaklaşımı esas alarak tefsirini telif etmiştir. Bu yöntem bir tercih olmakla birlikte müellif bunun yanında tematik/konulu yaklaşım ve çağdaş bilimin

¹⁵Draz Sure, Muhammed Abdullah "Kur'an-ı Kerim'in Nüzul Sırasına Göre Tertib Edilmesi Teklifi"ne Edebi Eleştiri", Çev. Ahmet Nedim Serinsu, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1997, cilt: XXXVII, s. 245-262.

¹⁶el-Meydâni, *Kavâidü't-Tedebbür*, s. 151.

¹⁷Ülkemizde nüzul sırasına göre yapılan tefsir olarak dikkat çeken iki çalışma bulunmaktadır: Zeki Duman, *Beyânu'l-Hak, Kur'an-ı Kerim'in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri*, Fecr Yayınları, Ankara 2006; Hakkı Yılmaz, *Nüzul Sırasına Göre Tebyinü'l-Kur'an İşte Kur'an*, İşaret Yayınları, İstanbul 2007.

¹⁸Celaleddin es-Suyûtîel-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an, Tahkik. Mustafa Dib el-Buga, Dâr-ü İbni Kesir, Beyrut 1993, 2. Baskı, I,195; M. İzzet Derveze, *et-Tefsiru'l-Hadis/Nüzul Sırasına Göre Kur'an*, Çevirenler: Şaban Karataş, Ahmet Çelen, Mehmet Çelen, Ekrem Demir, Ali Arslan, Muharrem Önder, Vahdettin İnce, Mustafa Altunkaya, Mehmet Baydaş, Ramazan Yıldırım, Ekin Yayınları, İstanbul 1998, 2. Baskı, I, 5.

¹⁹Mesut Okumuş, *Kur'an'ın Kronolojik Okunuşu Muhammet İzzet Derveze Örneği*, Araştırma Yayınları, Ankara 2009, s.16-17.

verileriyle tefsir yapmaktan da geri kalmamıştır. Bundan sonraki bölümde müellifin tefsir yaklaşımının en temel özelliklerinden birisi olan tematik/konulu yaklaşımı üzerinde durulacaktır.

KONULU TEFSİR METODUNU TERCİH ETMESİ

Kur'an'ın anlaşılması ve yorumlanması adına yapılan çalışmalar her dönemde zenginleşmiş, durum ve şartlara göre yeni türden çalışmalar yapılmıştır. Çağdaş dönemde tefsir faaliyetleri içerisinde dikkat çeken farklı yaklaşımlardan birisi de Kur'an'ın konularına göre tasnif edildiği ve anlamaya çalışıldığı *tematik (konulu) tefsir* yaklaşımıdır. el-Meydâni de modern dönem müfessiri olarak telif ettiği tefsirinde bu yöntemi tercih etmiştir. Tefsir tarihinde son dönemde Kur'an'ı anlama çabaları çerçevesinde revaç bulan bu yaklaşım hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır.

Her asırda islam âlimlerinin amacı o gün geçerli olan ilmî bilgiler çerçevesinde Kur'an-ı Kerim'i insanlara açıklamaya çalışmak olmuştur. Günümüz dünyasında da alimlerin Kur'an'ı anlayabilmek amacıyla değişik metotları kullanmak suretiyle tefsir yaptıkları bilinmektedir. Müfessirler, inanç, hayat, evren, zulüm, hak ve adalet gibi temel Kur'an'î konulardan birini herhangi bir âyet bağlamında değil de kapsayıcı bir şekilde bu konudaki tüm âyetlerin birlikte ele alınması sureti ile anlamaya çalışmışlar ve bu tefsir faaliyetine de *et-Tefsîru'l-Mevdûi/Konulu Tefsir* ismi verilmiştir.²⁰

Arapçadaki isimlendirmesiyle "et-Tefsîru'l-Mevzûi" olan ifadenin en çok tercih edilen ve kullanılan Türkçe karşılığı "Konulu Tefsir"dir. Ancak Arapçadaki isim tamlamasının Türkçeleştirilmiş hali olan "Mevzûi Tefsir"in anlam ya da hedef bakımından Kur'an âyetlerini belirli bir usûl çerçevesinde bir araya getirip değerlendirmeye tabi tuttuğu ve konusal bütünlüğe önem verdiği için "Tevhîdi/Bütünsel Tefsir" ve Kur'an'daki kavramların incelenmesinde önemli bir yöntem olduğu için de "Kavram(sal) Tefsir" şeklinde isimlendirildiğini de görmekteyiz.²¹

Konulu tefsir, belirli konular hakkında doyurucu bilgi elde edebilmek amacıyla, o konu hakkındaki değişik sûrelerde geçen âyetlerin birleştirilmesi, nüzul sırasına göre tertip edilmesi ve elde edilen âyetler manzumesinden hareketle muradı ilahiyi tespit etme gayretidir. Pratik hayatın meseleleri bu çerçevede aynı konu ile alakalı âyetler bir arada bir bütün olarak Kur'an çerçevesinde ele alınmış olmaktadır.

Bu metot, Kur'an'ın kendi içerisinde bütünlük arz ettiği gerçeğine dayanır. Buna göre Kur'an'ın kelimeleri, terkipleri, cümleleri, belli konulardaki âyet grupları ve kıssaları birbirine son derece bağlı ve uyumludur. Bu durum, Kur'an'ı anlama ve yorumlama çabası açısından önemli olduğundan, onu doğru anlayabilmek için Kur'an'a bütüncül yaklaşmak gerekmektedir. el-Meydâni Kur'an tefsirinde konulu tefsir yaklaşımını benimsemesi, konunun bütün yönleriyle okuyucunun zihninde yerleşmesi için

²⁰Konulu tefsir hakkında ayrıntılı bilgi için bkz; Ahmed b. Abdullah Zehrani, *Örneklerle Konulu Tefsir*, Çev. M. Fatih Kesler, Ankara 2002; Mustafa Müslim, *Kur'an Çalışmalarında Yöntem : Konulu Tefsire Metodik Bir Yaklaşım*, Çev. Salih Özer, Fecr Yayınevi, Ankara 1993; Şahin Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, Düşün Yayınları, İstanbul 2012; Muhammed Gazali, *Kur'an'ın Konulu Tefsiri*, Çev. Şahin Güven, Ekrem Demir, Şura Yayınları, İstanbul 2000; Muhsin Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2006; Mevlüt Güngör, "Tefsir'de Konulu Tefsir Metodu", İslâmî Araştırmalar, 1988, cilt: II, sayı: 7, s. 49-55; Gıyasettin Arslan, "Tefsir Çalışmalarında "Konulu Tefsir" in Önemi", Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1997, sayı: 2, s. 185-200; Bilal Gökkır, "Konulu Tefsir: Hedef, İmkân ve Sınırları", Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar, Editörler: Bilal Gökkır, Necdet Yılmaz, Ömer Kara, Muhammed Abay, Necmettin Gökkır, İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, İstanbul 2010, 455-466; Dumlu, Ömer "Konulu Tefsir Metodu Bir Usûl Sayılabilir mi ve Bunun Kur'an'ı Anlamaya Katkısı, Tarihten Günümüze Kur'an İlimleri ve Tefsir Usûlü", 2009, s. 107-112; Abdurrahman Kasapoğlu, Kur'an'ın Konulu Tefsiri, Hikmet Yurdu, 2009, cilt: II, sayı: 3, (1936 - 2008) Prof. Dr. Zahit Aksu Anısına, s. 111-146;

²¹Şahin Güven, "Günümüz Tefsir Çalışmalarında Yeni Bir Yöntem: Konulu Tefsir Metodu," Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar, Editörler: Bilal Gökkır Necdet Yılmaz Ömer Kara Muhammed Abay Necmettin Gökkır, İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, İstanbul 2010, s. 439.

bütüncül yaklaşarak âyetleri sıralayıp açıklamayı tercih etmektedir. Bu doğrultuda da sûrelerin başında surenin ana konularını vermektedir. Müellifinbu uygulamasını ayrıntılı olarak ele almak yerinde olacaktır.

1.Sûrenin Başında Ana Konuları Zikretmesi

Pek çok açıdan orjinallik taşıyan *Meâricü't-Tefekkür*'ün özgün yanlarından birisi, sûrelerin ana konularının maddeler halinde gruplandırılarak, okuyucunun konuları zihninde kolaylıkla sistematize etmesine yardımcı olmasıdır. Çağdaş dönemde Türkçe meâl hazırlayan pek çok bilim insanının da benzer şekilde sûrelerin başlarında sûreyi tanıtan, ana konulara dair giriş bilgileri verdiği bilinmektedir. el-Meydâni'nin bu uygulamayı çok daha önceden başlatan müfessir olması hasebiyle bu faaliyetin öncülerinden olduğunu söylemek mübalağa olmasa gerektir.

Onun sure başında ana konuları vermesini bir örnekle açıklamak, konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Müfessir, Meryem suresinin tefsiri kabilinde adeti olduğu üzere öncelikle surenin ayet metinlerinin bütününe aktarmaktadır. Bu ayetleri aktarma sürecinde dipnotlarda kıraatlerle ilgili aktarımlar yapmaktadır. Sonrasında Meryem sûresinin tefsiri sadedinde giriş kısmında öncelikle bir kaç sayfa surenin konularından bahseden müfessir, Meryem suresinin iki kısma ayrıldığını ifade etmektedir. İlk 65 ayetten oluşan kısım birinci kısım, 66-98 arasında ikinci kısım oluşturmaktadır.

el-Meydâni, inceleme konusu olarak ele aldığı sûrelerde, sûrenin ana konusunu maddeler halinde gruplandırarak, sûrenin zihinsel altyapı ile donanımlı şekilde okunmasını sağlamakta, böylece okuyucu konuları sistematik bir biçimde anlayabilmektedir. Bu kabilden müellifin Meryem suresinde verdiği ana konular şu şekildedir:²²

Meryem sûresi on sekiz ders içermektedir.

1.Hz. Zekeriya ve oğlu Hz. Yahya ile ilgili bilgiler,2. Hz. Meryem, oğlu Hz. Isa ile ilgili bilgiler, 3. Hz.İbrahim kıssasından kesitler,4. Hz. Musa ve kardeşi Hz. Harun ile ilgili konular,5. Hz. İsmail'in başından geçen olaylar ve babasıyla birlikte kurban olma emrine teslimiyet göstermesi 6. Hz. İdris kıssası 7. Sûrede zikredilen peygamberlere övgüler 8. Peygamberlerin, kendilerinden sonra gelen ümmetlerinden sadık mümin olanlara övgü 9. Hz. Peygamber ile Hz. Cebraîl arasında geçen konuşma10. Dirilmeyi ve kıyamet gününü inkâr edenlere delillerle reddiye 11. İnatçı inkârcıların yanlış sözlerini tashih ve onları tedavi yöntemi 12. İnkârcıların değişik küfürlerine ve buna gerekçe olarak ortaya koydukları fikir ve sözlere tedavi yöntemi 13. İzzet ve şeref için ilah edinmelerine yönelik yanlışlarına çözüm 14. İnkârcıların bazı hallerinin beyanı ve onlara uygun davet yoluyla çözüm önerisi ve tedavi yolları 15. Takva sahibi kimselere müjde verilerek, inkârcıların bazı fiilleri hakkındagüzel dille yapılan uyarı 16. Allah'a evlat isnat edenlere reddiye 17. Mekke döneminde müşriklerin zulüm işkence ve baskılarına katlanan Hz.Peygamber'in, ashabına geleceğin onlara ait olduğuna dair müjdesi 18. Hz. Peygamber'e hitap ederek, Kur'an'ın amaç ve görevinin müminleri müjdelemek, inkâr edenleri ise korkutmak olduğu.

Meydâni ana konu olarak burada aktardığımız bilgilerle yetinmemekte ele aldığı ana konularla ilgili olarak neredeyse her bir ana konuya dair ayrı bir tasnif ve değerlendirmeyapmaktadır. Mesela Meryem sûresinin ana konularından birisi olarak, Hz. Yahya ile ilgili sekiz konunun yer aldığını belirterek, bunları şöyle sıralamaktadır:²³ Hz. Yahya'ya yöneltilen "kitabı al" emrinin içeriği, Allah'ın Hz.

²²el-Meydâni, *Tefsir*, VII, 370-373.

²³el-Meydâni, *Tefsir*, VII, 395-398.

Yahya'ya verdiği görevler ve bu görevlere uygun yetenekler,²⁴Hız. Yahya'ya Allah'ın verdiği önem, Hz. Yahya'nın daveti sunarken takınacağı tavır,temiz kalpli, bedensel ve ahlakî güzelliklere sahip olmak,²⁵Hız. Yahya'nın Allah'ın emir ve yasaklarına titizlikle uyması, takvası, görevini en iyi şekilde yerine getirme gayreti ve ibadetlere önem vermesi,Allah'ın koruması, melekler ve sâlih müminlerin dua ve selâmı,²⁶ Ana babaya iyilik ve itaat etmek, hizmet edip ikramda bulunmak, tevazu ile davranmak²⁷.

Müellif bu uygulama ile okuyucunun zihninde bir şablon oluşmakta, okuyucu konu bütünlüğü içerisinde ayrıntıda dağılmaksızın ana konuları ile konuya ve sureye hakim olmaktadır. Kur'an tefsir uygulaması olarak bu yaklaşımın son derece faydalı olduğu izahıtan varestedir. Bu şekilde müfessirimizin hazırladığı tefsirde işlevselliği ve faydalı olmayı göz önüne aldığı, okuyucunun istifadesini merkeze alarak açıklama, yorum ve metotlar ile tefsirini zenginleştirdiği görülmektedir.

2.Sürenin Başında Kıraatlere Yer Vermesi

Kıraat; Kur'an-ı Kerim'in okunması, seslendirilmesi demektir. Kıraat'ın kelime anlamı okumaktır. Kıraat ilmi; Kur'an'ın okunuşuna dair farklılıkları ve bunların kimlerden nakledildiğini bildiren ilimdir. Kıraatlar, senetleri Hz. Peygamber'e ulaşan ve kıraat imamlarından gelen sahih nakillere dayanır. Bu ilmin öğrenilmesi ve öğretilmesi farz-ı kifaye olarak değerlendirilmiştir. Kıraatler; hakkında çokça araştırmaların yapıldığı ve tartışmaların olduğu konudur. Burada asıl konu olmadığı için bu konuda geniş açıklamalara ve tartışmalara yer verilmeyecektir.²⁸

Müfessir el-Meydâni, inceleme konusu olarak ele aldığı sürelerde, kıraat farklılıklarını zikrederek okuyucunun bu konuda bilgi sahibi olmasını sağlamaktadır. Kıraatlere önem veren müfessirimiz Kur'an'ı anlama ilkelerini ortaya koyarken kıraat farklılıklarının, anlam zenginliğine delaletini de özellikle zikretmektedir. Rivayet farklılıklarını bilmenin pek çok faydası vardır ve bu farklılıklar rahmet olarak görülmelidir.²⁹Müfessirimiz incelediği sürenin metninde, kıraati konusunda ihtilaf bulunan kelimelerin altını çizerek işaret etmekte ve dipnotta da kıraat imamlarının

²⁴Meryem, 19/12.

²⁵Meryem, 19/13.

²⁶Meryem, 19/14.

²⁷Meryem, 19/15.

²⁸Kıraatler konusunda yapılan bazı çalışmalar için bkz: İsmail Karaçam, Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri ve Mutevâtır Kıraatların Yorum Farklarına Etkisi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV), İstanbul 1996; Abdurrahman Çetin, KıraatlarınTefsire Etkisi: Kur'an'ın Farklı Yorumlanmasına Tesir Eden Kıraatlar, Marifet Yayınları, İstanbul 2001; Abdurrahman Çetin; Kur'an-ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf Ve Kıraatlar : -Oryantalistlerin Görüşleri, yay. haz. Hüseyin Kader, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005; Bedrettin Çetiner, Kur'an ve Tefsir Araştırmaları : Kıraat İlmi ve Problemleri [Kur'an ve Tefsir Araştırmaları (IV : 2001: İstanbul) İstanbul: Ensar Neşriyat, 2002; Mehmet Ünal Kur'an'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü, Fecr Yayınları, Ankara 2005;; Mehmet Dağ, "İbn Mücahid'in Kıraat Ekollerini Yedi ile Sınırlaması: Eleştirel Bir Yaklaşım", EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler, 2006, cilt: X, sayı: 27, s. 81-104; İbrahim Görener, "İletişim Unsurları Açısından Vahiy-Kıraat İlişkisi", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2001, sayı: 11, s. 1-16; Halis Albayrak, Kıraat Sorunu, Dinî Araştırmalar, 2001, cilt: IV, sayı: 11, s. 19-34; Mehmet Emin Maşalı, "Kıraatların İntişarında Fikhî Mezheplerin Rolüne Dair Bir Örnek", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1998, cilt: VII, sayı: 7, s. 467-470; Yusuf Alemdar, "Kıraatlerin Ortaya Çıkışı Meselelerine Yeni(den) Bir Bakış", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2004, cilt: VIII, sayı: 2, s. 143-170; Mehmet Akif Koç, "Kur'an Kıraatinde Türklere Özgü Mahalli Okuyuş Sorunu", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [AÜİFD], 2010, cilt: LI, sayı: 2, s. 79-91; Mustafa Öztürk, "Kur'an Kıraatlerinin Tarihsel Serencamına Genel Bir Bakış", Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2003, cilt: III, sayı: 1, s. 201-224; Harun Ögmüş, "Kur'an'ın Sıhhati Bağlamında Kıraat Farklılıklarının Değerlendirilmesi", Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2010/2, sayı: 39, s. 5-26; Süleyman Mollaibrahimoğlu, Kadir Taşpınar, "Ebussuud Efendi'nin Tefsirinde Kıraat Tasavvuru", Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2016, sayı: 9, s. 117-152

²⁹Eş-Şeyh Muhammed Abdulazim ez-Zerkânî, Menâhilü'l-Irfân fi Ulûmi'l-Kur'ân, Tahkik: Fevâz Ahmet Zemerî, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1995, I, 116.

farklı okuyuşlarını sahibine nispet ederek vermektedir.³⁰ Ayrıca kıraatlerin doğurduğu mana farklılıklarını açıklayarak anlamlar arasında kıyas yapmak veya anlam farklılığı doğurmasa da kıraat zenginliklerine işaret etmeyi amaçlamaktadır.

Müellifimizin tefsirinde kıraat farklılıklarını ele almasını örnekleyecek olursak mesela "Firavun dedi ki: bilgili bütün sihirbazları bana getirin!"³¹ ayetine dair kıraat farklılığı ile ilgili bazı aktarımların yanında şu bilgilere yer verdiği görülmektedir.

Kıraat imamlarından Hamza, Kisâi ve Halef, bu âyette geçen ve sihirbaz anlamına gelen (سَاحِر =sâhır) kelimesini, mübâlağalı ism-i fâil kalıbıyla (سَحَار =sehâr), diğer kıraat imamları ise ism-i fâil kalıbıyla (سَاحِر =sâhır) şeklinde okumuşlardır. el-Meydâni, her iki kıraat arasında da anlam itibarıyla uyum olduğunu belirtmektedir.³²

Bir başka örnek verecek olursak; "Bilgi ancak Allah'ın katındadır. Ben size, bana gönderilen şeyi duyuruyorum, fakat sizin cahil bir kavim olduğunuzu da görüyorum, dedi."³³ ayeti hakkında şu hususlara vurgu yapmaktadır:

Âyette geçen (Ubellîgüküm) kelimesini kıraat imamları (belleğa) fiilinden (Ubellîgüküm) şeklinde şeddeli, Ebu Amr ise (ebleğa) fiilinden (ubliğüküm) şeklinde okumuştur. Her iki kıraatte de Hz. Hud tebliğ görevini yapacağını bildirmektedir. Dolayısıyla bu kıraatlerin delaletleri aynıdır.³⁴

Kıraatlerle sağlanan vecihler, Kur'an'ı belağat ve icâzın zirvesine taşımıştır. Aynı zamanda kıraat vechi ile ayrı bir ayet gibi değişik manalar anlamak mümkün olmuş olup bundan dolayıdır ki müfessirler tefsirde kıraatlerden müstağni kalmamışlardır.

İslam âlimlerinin; tarih boyunca Kur'an-ı Kerim'i farklı pek çok yönüyle inceleyen çeşitli tefsirler telif ettikleri, Kur'an-ı Kerim'i anlama ve yorumlamada kıraatlerden istifade ettikleri bir gerçektir. Müfessirimiz el-Meydâni de aşırıya kaçmamak suretiyle ancak pek çok müfessirden daha yoğun bir şekilde kıraatler konusuna tefsirinde yer vermiştir.

3.Sürenin Faziletine/Havâssu'l-Kur'an'a İlişkin Rivayetleri Zikretmesi

Havâs ilmi elit bir disiplindir ve tarihsel süreçte önemli değişimler geçirmiştir. Kur'an ilimlerinden birisi olan Havâssu'l-Kur'an/Fedailu'l Kur'an da Havâs ilminin bir şubesi sayılır. Kur'an'ın, kendisini bir bereket ve şifa kaynağı olarak takdim etmesi, bu minvalde Hz. Peygamber'den nakledilen hadisler ve birçok seçkin insanın, Kur'an'ın manevî tesirine dair yaşayıp aktarmış oldukları tecrübe Havâssu'l-Kur'an'ın özünü teşkil eder. Akademik gündeme pek getirilmeyen Havâssu'l-Kur'an, Kur'an'ı yoğun biçimde okuma çabalarının sürdüğü çağdaş dünyada, Kur'an'ı çok boyutlu tefsir etmeye ciddi katkıları olacak bir ilimdir.³⁵ Her ne kadar surelerin faziletleri ile ilgili rivayetlere dair bir takım tartışmalar yapılıyor olsa da burada bu konunun tartışmalarına girilmeyecektir.³⁶

Müfessimiz el-Meydâni, inceleme konusu olarak ele aldığı sûrelerin faziletlerine dair hadisleri, âyetin metnini sunduktan sonra zikretmektedir. Sürenin faziletine dair birden fazla hadis varsa aralarındaki farklı rivayetleri belirtmektedir. Bazen râvileri ve senetleri zikretmekle birlikte, çoğunlukla da zikretmemiştir.

³⁰el-Meydâni, Kavâid, s. 709-75.

³¹Yunus, 10/79.

³²el-Meydâni, Tefsir, X, 19.

³³Ahkaf 46/23.

³⁴el-Meydâni, Tefsir, XIII, 146.

³⁵Koçyiğit, Hikmet, Havâssu'l-Kur'an, İslâmî Araştırmalar, 2012, cilt: XXIII, sayı: 2, s. 55.

³⁶Bu konuda yapılan örnek bir çalışma için bkz. Saffet Sancaklı, "Sûrelerin Faziletiyle İlgili Bazı Tefsirlerde Yer Alan Apokrif Hadislerin Kritiği", İslâmî Araştırmalar, 2001, cilt: XIV, sayı: 1, s. 129-144.

el-Meydâni, tefsirinde sûrelerin faziletine dair rivayetleri naklederek aralarındaki farkı belirtmekte, istisnai olarak râvileri ve senetleri aktarmaktadır. Bu durumu bazı örneklerle ortaya koymak ve müşahhaslaştırmak yerinde olacaktır.

Müellif, Duhân sûresinin faziletine dair şu hadisi nakletmiştir. Ebu Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Kim Cuma gecesi Hâ mîm-okursa affedilmiş olarak sabahlar." Başka bir rivâyette: "Kim Cuma gecesi Duhân sûresini okursa mağfiret edilmiş olarak sabahlar ve huri ile evlendirilir." Başka rivâyette "Kim Cuma gecesi veya Cuma günü Hâmîm'i (Duhân sûresini) okursa Allah ona cennete bir ev bina eder."³⁷

Bu hadis-i şeriften de anlaşılacağı üzere Duhan sûresinin içeriği bakımından insanları imana, müminleri de salih amele teşvik etmektedir. Dolayısıyla bu hadisler sûrenin faziletine işaret etmekte ve onu okumaya teşvik etmektedir.

Müellif el-Meydâni, İsrâ sûresinin faziletine dair Hz. Ayşe'nin şöyle söylediğini rivâyet etmiştir: "Hz. Peygamber Zümer ve Benî İsrail (İsrâ) sûresini okumadan uyumazdı." Diğer bir rivâyette ise Hz. Ayşe şöyle demiştir: "Hz. Peygamber biz hiç bozmayacak deyinceye kadar oruç tutardı, artık hiç oruç tutmayacak deyinceye kadar orucunu tutmazdı. Her gece Benî İsrail ve Zümer sûrelerini okurdu."³⁸ Bu rivâyette sûrenin fazileti oruçla birlikte zikredilmiştir.

Sonuç itibarıyla surelerin faziletleri ile ilgili bir takım rivayet ve malumatlara el-Meydâni'nin eserinde yer verdiği görülmektedir.

4. Peygamberlerin Hayatını Tek Yerde İncelemesi

el-Meydâni, Peygamberlerin hayatlarını Kur'an, hadis ve tarih gibi muhtelif kaynaklardan yararlanarak detaylı bir şekilde anlatmakta, bu çerçevede önceki bölümlere atıfta bulunarak tekrardan kaçınmaktadır.

Bir örnek vermek gerekirse; Hz Salih ve Semud kavmi ile ilgili olarak Kur'an'da yer alan tüm âyetleri toplayarak değerlendirmiştir. Burada Hz Salih'in soyu, Semud kabilesinin geçmişi, Semud kabilesinin evleri, Hz Salih ve kavmiyle ilgili tarihçilerin rivayetlerini ayrı başlıklar halinde sıralayıp açıklamıştır. Ardından Kur'an'da Hz Salih'le ilgili yer alan yirmi bir âyeti tek tek vermiş, sonra da bu âyetlerden ortaya çıkardığı sonuçları, sekiz başlıkta Hz Salih ve kavminin durumunu ayrıntılı olarak incelemiştir.³⁹

Hz Şuayip'in yaşadıklarına dair nasıl servet sahibi olduğu, kavmiyle neler yaşadığı, nasıl mücadele ettiği, hangi tarımsal ürünleri elde ettiği gibi sorulara cevap vererek konuyu açıklamıştır.⁴⁰

Böylece el-Meydâni Kur'an'da yer alan âyetleri tek tek inceleyerek Peygamberlerin hayatını detaylı bir şekilde anlatmakta ve Kur'an'a bütüncül yaklaşım ile konuyu geniş çerçevede ele alıp açıklamaktadır.

5. Güncel Değerler Üretmesi

el-Meydâni'nin tefsirinin özgün yönlerinden birisi de inceleme konusu olarak ele aldığı sûrelerin âyetlerini bölümlere ayırması ve sûreden maddeler halinde güncel değer/dersler çıkarmasıdır. Okuyucu âyetler kümesini okuduktan sonra zihninde canlanan veriler ışığında, güncel değerleri okuyarak, genel bilgiler elde etmekte,

³⁷el-Meydâni, *Tefsîr*, XIII, 10-11

³⁸el-Meydâni, *Tefsîr*, IX, 520.

³⁹el-Meydâni, *Tefsîr*, IX, 245-320.

⁴⁰el-Meydâni, *Tefsîr*, V, s.393. Benzer örnekler için bkz. el-Meydâni, *Tefsîr*, V, 279-287; el-Meydâni, *Tefsîr*, XIV, 96-110.

böylece okuyucunun süreden istifadesi azami seviyeye çıkmaktadır. Bir örnek bağlamında sürelerden alınan güncel değerleri açıklamak yerinde olacaktır.

Müellifin çıkarımına göre İbrahim süresi dokuz ders içermektedir.

1. Kur'an'ın ve Hz. Peygamber'in görevlerini bildirmektedir. Bu görev, ilahî davete icabet edenleri küfrün karanlığından çıkarıp, imanın aydınlığına kavuşturmadır. Dünya hayatını ahiret hayatına tercih eden inkârcılara, ahirette maruz kalacakları şiddetli azapla uyarılarda bulunulmaktadır. Aynı zamanda Allah, insanlık tarihi boyunca vahye muhatap olan milletlere kendi dilleriyle konuşan elçiler göndermiştir. Hz. Muhammed de kavminin diliyle konuşan bir peygamberdir.
2. Allah, Hz. Musa'yı açık mucizelerle elçi olarak göndererek kavmini karanlıklardan aydınlığa çıkarmakla görevlendirmiştir.
3. Bu sürede nüzul dönemindeki inkârcılara Nuh, Âd ve Semûd kavminin başına gelen azabın kendi başlarına da gelebileceğine dair Kur'an'ın uyarıları vardır.
4. Bu sûre, Kur'an'ın düşünen herkese hitap ettiğini, gökleri ve yeri yaratan Allah'ın dilerse yeryüzünde bulunan herkesi yok onların yerine edip başka topluluklar var edebileceğini, bunu yapan Allah için ahirette yeniden diriltmenin kolay olduğunu bildirmektedir. Burada ayrıca kıyamet günü yaşanacak bazı sahnelere ve inkârcılar arasında cereyan edecek diyaloglara da temas edilmektedir. Kendisini suçlayan inkârcılara Şeytanın, kendisinin onları buna mecbur edecek gücünün olmadığı şeklindeki cevabı da bu sürede geçmektedir. Ayrıca iman edip güzel amel işleyen kimselere vaat edilen cennet nimetleri hakkında bilgiler de yer almaktadır.
5. Yine bu sürede güzel söz (kelime-i tayyibe) ve çirkin sözün (kelime-i habisenin) izahı yapılmaktadır.
6. Burada iman edenlerin, dünyada da ahirette de istikrarlı ve kalıcı olduklarına vurgu yapılmaktadır. Haksızlık yapan/zalimlerin ise sebat etmeyecekleri Allah'ın onları sapıtacağı ve nankörlükleri sebebiyle cehenneme atılacakları belirtilmektedir.
7. Allah'ın insanlara verdiği bazı nimetler hatırlatılarak, karşılığında namaz kılarak ve infak ederek kulluk görevini ifa etmeleri gerektiği bildirilmektedir.
8. Mekke ahalisine, Hz. İbrahim'in değişik zaman ve mekânlarda çeşitli vesilelerle yaptığı dualar ile ataları İbrahim ve İsmail'in putlardan uzak durduğu ve onlarla mücadele ettiği anlatılmaktadır.
9. Allah'ın, zalimlerin durumunu bildiği halde onlara kıyamete kadar mühlet verdiği belirtilmekte; Hz. Peygamber'e de kıyamet günü yaşanacaklar anlatılarak kavmini, helak edici azaba karşı uyarma görevi verilmiştir.

Bu derslerden anlaşılacağı üzere; genel olarak sürede insanlar, Allah'a iman ve itaat konusunda uyarılmakta; aksi durumda uğrayacakları azap ve ceza hatırlatılarak imana davet edilmektedirler.⁴¹

⁴¹el-Meydâni, *Tefsîr*, XIV, 15-18. Benzer örnekler için bkz. el-Meydâni, *Tefsîr*, VIII, 28; el-Meydâni, *Tefsîr*, XIII, 78-80.

Sonuç itibarıyla el-Meydâni, sûrelerin fazileti ve ana konularını, kırâat farklılıklarını, peygamberlerin hayatını ve güncel değerleri tematik olarak tefsirinde ele almıştır.

ÇAĞDAŞ BİLİMİN VERİLERİNE DAYALI YORUM YAPMASI

el-Meydâni'nin tefsir yazımında tespit edebildiğimiz üçüncü temel yaklaşımı, çağdaş bilimin verilerine dayalı yorum anlayışının varlığıdır. Müellif, bu yorumlarını bazen sûrelerin sonunda verdiği ek kısmında, bazen âyetleri incelediği esas kısımda yapmakta; bu sırada ihtisas alanı olmayan konulara dalmaktan da çekinmemektedir.

el-Meydâni'nin çağdaş verilere dayalı yorumlarında değişik yaklaşımları bulunmakta olup bunları şöyle sıralamak mümkündür:

Konuları Tüm Yönleriyle Geniş Şekilde Ele Alması

Müellifimiz ayette geçen söz konusu meseleyi olduğu gibi kısaca izah ile yetinmeyerek zaman zaman geniş izahlara girmekte ve konunun farklı boyutlarıyla ortaya konmasına gayret etmekte, Kur'an'ın bütüncüllüğü içerisinde konulu tefsir anlayışına yakın biçimde dile getirmektedir.

Mesela; Kur'an'da rüzgârla (ريح) ilgili yirmi beş âyetin bulunduğunu tespit etmenin yanında; rüzgârın çeşitleri, yararları, insan hayatına etkileri, ekinlerde aşılama rolü üstlenmesi, yağmuru taşıma özelliği, tarihte geçen eski inkârcı milletlerin helakinde kullanıldığı, hem azap hem rahmet vesilesi olduğu gibi geniş bilgiler içeren ek dosya oluşturmuştur.⁴² Bu bilgiler ışığında rüzgârın çeşitli görevleri bulunduğunu belirtilerek bunları şöyle sıralamaktadır: Yağmur yağmasına vesile olması, denizde gemileri yürütme görevini üstlenmesi, insanlar için imtihan vesilesi olması, azap ve intikam görevi yapması, bulutları taşıma görevi üstlenmesi, akıl sahiplerini, Allah'ın gücüne ikna etmeye vesile olması.⁴³

Ayetlerin Tefsirinde Olayları Güncel Olarak Anlaşılabilecek Şekilde Canlandırarak Zihinlere Yerleştirmesi

el-Meydâni, âyetlerin tefsirinde olayları güncelleştirerek zihinlere yerleştirmekte ve anlamayı kolaylaştırmaktadır. Mesela "Allah, onların hepsini bir araya topladığı gün, «Ey cinler (şeytanlar) topluluğu! Siz insanlarla çok uğraştınız» der. Onların, insanlardan olan dostları ise: "Ey Rabbimiz! (Biz) birbirimizden yararlandık ve bize verdiğin sürenin sonuna ulaştık" derler. Allah da buyurur ki: Allah'ın dilediği hariç, içinde ebedi kalacağınız yer ateştir. Şüphesiz Rabbin hikmet sahibidir, bilendir."⁴⁴

Âyetin tefsirinde, kıyâmet günü hesaplaşma anında, insanlara ve cinlere gösterilecek olan amel defterlerini gelişmiş video kayıt cihazına benzeterek, insanların hayat boyu yaptıklarının görüntü, ses, düşünce vokalinden geçenler de dâhil olmak üzere kamera kaydında olduğunu bildirmektedir.⁴⁵

Müellif "Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla veya perde arkasından konuşur yahut bir elçi gönderip izniyle ona dilediğini vahyeder. O yücedir, hakîmdir."⁴⁶ âyetinin yorumunda vahiy elçisi olan Hz. Cebrail'i, Allah, melekler ve peygamberler arasında sürekli mekik dokuyan ve diplomatik faaliyetlerde bulunan bir büyükelçiye benzetmektedir.⁴⁷

Aynı şekilde el-Meydâni "Rablerine karşı gelmekten sakınanlar ise, bölük bölük cennete sevk edilir, oraya varıp da kapıları açıldığında bekçileri onlara: Selam size!

⁴²el-Meydâni, *Tefsir*, II, 621-664.

⁴³el-Meydâni, *Tefsir*, II, 654-656.

⁴⁴En'am, 6/128.

⁴⁵el-Meydâni, *Tefsir*, V, 552.

⁴⁶Şura, 42/51.

⁴⁷el-Meydâni, *Tefsir*, V, 656.

Tertemiz geldiniz. Artık ebedî kalmak üzere girin buraya, derler.”⁴⁸âyetinin tefsirinde canlandırma yaparak, cennet ehlinin cennetin kapısına ulaştığında hemen kapısının açıldığını belirtmekte ve bunu modern yapılarda bir cisim gördüğünde açılan elektronik kapılara benzetmektedir.⁴⁹

Son olarak bir örnek vermek gerekirse müellifimiz “ (Ateş) kalplerin üzerine çıkar”⁵⁰âyetini yorumlarken, insanların günahları kalpleri ile işlediğini dolayısıyla günahların kayıt merkezinin “kalp” olduğunu, kıyamet günü de o işlediği günahları unutmayacağını, yani kayıtların silinmeyeceğini belirtmektedir. Bundan dolayı azabın kalbe yapılacağını, kalbi, uçakların “kara kutusu”na benzeterek, kayıt cihazının sürekli kayıta olduğunu dile getirmektedir.⁵¹

Olaylarda Hikmet Arayarak Değerlendirmeler Yapması

Müfessirin olay ve hadiselerle geniş bakması, olumsuz gibi görünen durumlardaki hikmet ve durumları dile getirebilmesi beklenir.

Müfessirimiz el-Meydâni, Allah'ın, insanları bela ve musibetle imtihan etmesini ilahi hikmete dayandırarak, bunun eğitim maksatlı olduğunu belirtmekte ve şu şekilde örneklemektedir:

Askerî eğitimde subay, emrindeki askerlerin savaş şartlarına hazır olmaları için, zor koşullarda mücadele etmeye alıştıtır ve onları ona göre eğitir. Komutanın bu tutumu gibi, Allah da kullarını, kulluğa hazır olmaları ve derecelerinin yükselmesi için zorluklarla eğiterek imtihan etmektedir.⁵² Müellifimiz bu durumu eğitim antrenörün, sporcuları ağır şartlarda idman yaptırıp zorlu karşılaşmalara hazırlamalarına da benzetmektedir.⁵³

Uzmanlık Gerektiren Alanlara İlişkin Konularda Görüş Beyan Etmesi

Kur'an'ı Kerim ilahi bir beyan olmakla birlikte asıl amaç olmasa da Kur'an'da birbirinden farklı pek çok ilim dalı hakkında bilgi ve malumat bulunmaktadır. Kur'an'da söz konusu ilimlerin her biri hakkında uzman olunması söz konusu değildir. Çünkü Kur'an'da fizik, biyoloji, astronomi vb. pek çok ilimle alakalı bilgiler mevcuttur. Buna rağmen müfessirimiz bu konularla ilgili oldukça ayrıntılı malumatlar aktarmaktadır. Tabiidir ki uzmanlık alanı olmayan bu konularda aktardıklarının doğruluğu ve ilgili ilimlere uygunluğu ayrı bir tartışma konusudur.

Vakıyı tespit açısından müfessirimizin özellikle bilimsel konulardaki bazı açıklamalarını aktarmak konunun anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Mesela o, insanın yaratılış evresini yirmi iki merhaleye ayırarak âyetler ışığında her dönemi tek tek ele alıp incelemektedir.⁵⁴

Erkeklerde beş yüz milyon sperm hücresi bulunduğunu, bunlardan yalnızca birinin cenin oluşumu için yeterli olduğunu belirtmektedir.⁵⁵ Veya bitkinin gelişim sürecini,⁵⁶aşılmasını,⁵⁷ ağaçların bakımı,⁵⁸ekinlerin oluşumu, su, toprak ve güneşin etkisiyle birlikte merhaleler halinde açıklamaktadır. Ona göre ekinlerden verim elde

⁴⁸Zümer, 39/73.

⁴⁹el-Meydâni, *Tefsir*, III, 599.

⁵⁰Hümeze, 104/7.

⁵¹el-Meydâni, *Tefsir*, II, 538.

⁵²el-Meydâni, *Tefsir*, V, 673.

⁵³el-Meydâni, *Tefsir*, V, 674.

⁵⁴el-Meydâni, *Tefsir*, III, 287-299.

⁵⁵el-Meydâni, *Tefsir*, II, 236.

⁵⁶el-Meydâni, *Tefsir*, VI, 109.

⁵⁷el-Meydâni, *Tefsir*, VI, 223.

⁵⁸el-Meydâni, *Tefsir*, VI, 104-112.

edebilmek için şunlar gerekmektedir: 1. Verime elverişli toprak 2. Toprakla buluşan su 3. İstenecek ürün için gerekli tohum ve çekirdekler 4. Güneşle oluşan ışık ve ısı 5. Bitkilerin ihtiyaç duyduğu ışınları ulaştıracak ve onları aşılacak rüzgâr⁵⁹

Bu minvalde biyolojik varlıklar, canlıların çiftleşme yöntemine ilişkin verdiği bilgiler, elektrik,⁶⁰ gezegenler,⁶¹ astronomi⁶² ve uzaya ilişkin⁶³ maddeler halinde sıraladığı bilgiler örnek olarak gösterilebilir.

Son olarak örnek vermek gerekirse günün 23 saat 56 dakika 4.09 saniye, yılın 365 gün 6 saat 9 dakika 9,540 saniye oluşunu belirtmektedir. Özellikle belirtmemiz gerekir ki el-Meydâni, uzmanlık alanı olmayan örneklerini sunduğumuz bilimsel verilerin kaynağı ve bu sonuca nasıl ulaştığı konusunda bilgi vermemektedir.⁶⁴

Ele Aldığı Konularla Günlük Hayatta Karşılaşılan Hataları Belirtmesi Ve Bunları Düzeltmeyi Amaçlaması

Fırsat buldukça müfessirimizin sosyolojik anlamda toplumda gördüğü sosyal problemlere işaret etme gayreti içerisinde olduğu dikkat çekmektedir.

Mesela "Saçıp savuranlar şeytanın dostlarıdır."⁶⁵âyeti bağlamında yer alan israfçı/savurgan kimseleri şu şekilde izah etmektedir: İsrâfçılar, parasını içki ve uyuşturucu gibi zararlı şeylere harcayanlardır. Davetlerde ihtiyaç fazlası yemek hazırlayıp arta kalanı çöpe dökenlerdir. Havai fişek gösterilerine harcama yapanlardır. Evlerine süs eşyası olarak kullanılan heykel, biblo vb. şeyler alanlardır. Kadınların sadece bir program için giyip attıkları süslü ve pahalı elbiselere para verenlerdir. Evlerin duvarlarını işlemelerle ve pahalı tablolarla süslemek için füzuli para harcayanlardır. Bir aylık kendisine yetecek maaşı ayın yarısında harcıyıp bitirenlerdir.⁶⁶

Görüldüğü gibi şeytan ile ilgili bir ayetten hareketle müfessirimiz güncel sosyolojik anlamda pek çok soruna dikkat çekmektedir.

Günlük Hayatta Yol Gösterici Tavsiyelerde Bulunması

Kur'an sadece insanların dini hayatını düzenleme amacını taşımamaktadır. Sosyal yaşamı düzenlemek de Kur'an'ın temel amaçları arasında kabul edilmektedir.

Müfessirimiz "Allah'ın sana verdiğinden (O'nun yolunda harcıyarak) ahiret yurdunu iste; ama dünyadan da nasibini unutma. Allah'ın sana ihsan ettiği gibi, sen de (insanlara) iyilik et. Yeryüzünde bozgunculuğu arzulama. Şüphesiz ki Allah, bozguncuları sevmez."⁶⁷âyetinin tefsirinde insanlara yol göstererek, dört temel görevi bulunduğunu belirtmekte ve bunları, ahiret için çalışmak, dünya için çalışmak, infak etmek vekötülüğe karşı mücadele etmek olarak sıralamaktadır. Allah, insanların hayatta yapması gerekenleri dört kategoriye ayırmakta ve insanabunları yerine getirmesini emretmektedir. Bu görevleri kısaca ele alacak olursak; Birincisi her şart, zaman ve zeminde ahiret için çalışması, kulluk görevlerini yerine getirmesi, İkinci olarak, helal para kazanmak ve geçim temini için çalışması, Üçüncü olarak İnfak

⁵⁹el-Meydâni, *Tefsir*, II, 247

⁶⁰el-Meydâni, *Tefsir*, VI, 110.

⁶¹el-Meydâni, *Tefsir*, V, 559.

⁶²el-Meydâni, *Tefsir*, VI, 116.

⁶³el-Meydâni, *Tefsir*, V, 586.

⁶⁴el-Meydâni, *Tefsir*, IX, 575.

⁶⁵İsra, 17/27.

⁶⁶el-Meydâni, *Tefsir*, IX, 603.

⁶⁷Kasas, 28/77.

etmesi /hayır yoluna harcama yapması, Dördüncü olarak, yeryüzünde kötülüğe karşı mücadele etmesi, çevreye/insana/doğaya zarar verenlere engel olması gerekir.⁶⁸

İslam'ın Bireysel Özgürlüğe Önem Verdiğine Dair Yorumlar Yapması

el-Meydâni, Kur'an'da özgürlüklerin genişçe yer aldığı vurgusunu sık sık tekrarlamaktadır. Mesela "(Resûlüm!) Şimdi sen güzelce sabret"⁶⁹âyetini dinde zorlama ve baskının olmadığı görüşüne delil olarak göstererek, sabretmeyi özgürlük vermek şeklinde yorumlamaktadır. Âyetlere özgürlük alanını genişleten anlamlar yüklemeyi tercih etmekte,⁷⁰ insanın seçiminde hür bırakıldığı ve dinde zorlamanın olmadığı vurgusunu, eğer zorlama varsa da bunun imtihanın sırrına uygun olmadığını belirtmektedir.⁷¹

Âyetleri Davetçiye Mesaj Olarak Algılaması

el-Meydâni âyetlerin yorumunda elde ettiği bilgileri, davetçiye uyarıcı ve yol gösterici mesajlar olarak yansıtmaktadır.⁷²Âyetlerin davetçiyle ilgili yönünü tespit ederek⁷³ve Kur'an'ın özel olarak davetçiye inmiş gibi düşünmesini sağlayarak, onları âyetlere muhatap kılmakta ve çeşitli öğütler vermektedir.⁷⁴

Mesela; "(Resûlüm!) Sen, onların söylediklerine sabret. Güneşin doğmasından önce de batmasından önce de Rabbini övgü ile tesbih et; gecenin bir kısım saatleri ile gündüzün etrafında (iki ucunda) da tesbih et ki, hoşnutluğa eresin."⁷⁵el-Meydâni, mezkûr âyeti davetçilere mesaj olarak değerlendirmekte ve âyeti davetçinin sakin olması gerektiği şeklinde yorumlamaktadır.⁷⁶

Yine müfessirimiz "Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir"⁷⁷âyetini de davetçiye verilen mesajlar olarak algılamakta ve davetçiye⁷⁸ görevler yüklemektedir. ⁷⁹

O, Kur'an'ı davetçinin el kitabı olarak kabul ettiğinden, muhatapların yüz çevirmesi halinde, davetçide bulunması gereken özellikleri ve izlemesi gereken on dört adım tespit ederek şu şekilde sıralamaktadır:

1. Uyarı görevinde bulunması⁸⁰
2. Dinlemeyip yüz çevirene,boşa çaba harcamaması⁸¹
3. Davetçinin zorba olmaması⁸²
4. Israr ve inatla yüz çevirenlerden yüz çevirmesi⁸³
5. Davete icabet etmeyen, ancak düşmanlık etmeyi affetmesi⁸⁴
6. Davetçinin anlatımında kevnî âyetleri kullanması⁸⁵
7. Tamamen ümidin kesildiği anda, Allah'ın intikam alacağını bildirmesi⁸⁶
8. Mahşer günü hesaptan korkanları

⁶⁸el-Meydâni, *Tefsir*, IX, 467-472.

⁶⁹Meâric, 70/5.

⁷⁰el-Meydâni, *Tefsir*, II, 228; el-Meydâni, *Tefsir*, II, 261.

⁷¹el-Meydâni, *Tefsir*, I, 259-260; el-Meydâni, *Tefsir*, VI, 65.

⁷²el-Meydâni, *Tefsir*, I, 223, 259; el-Meydâni, *Tefsir*, XII, 73.

⁷³el-Meydâni, *Tefsir*, I, 597; el-Meydâni, *Tefsir*, VII, 215; el-Meydâni, *Tefsir*, IX, 633; el-Meydâni, *Tefsir*, I, 594; el-Meydâni, *Tefsir*, VI, 53-67.

⁷⁴Esasen el-Meydâni, Kur'an'ın muhatap kitlesinin davetçi kişilik olarak algılamakta ve Kur'an'da yer alan öğütlerin muhatapı olarak davetçi kişiliği görmektedir. Tefsirin tamamı incelendiğinde bu konu açık biçimde görülecektir.

⁷⁵Tâhâ, 20/130.

⁷⁶el-Meydâni, *Tefsir*, I, 474.

⁷⁷A'raf, 7/199.

⁷⁸el-Meydâni, *Tefsir*, II, 193-203.

⁷⁹el-Meydâni, *Tefsir*, V, 112-120; el-Meydâni, *Tefsir*, V, 370.

⁸⁰A'la, 87/9-10.

⁸¹Necm, 53/29.

⁸²Kaf, 50/45.

⁸³Kamer, 54/2-6.

⁸⁴Araf, 7/199-200.

⁸⁵Yunus, 10/101.

⁸⁶Hicr, 15/95.

uyarmaya devam etmesi⁸⁷ 9. Diğer metotlar fayda vermeyince savaşa hazır olması⁸⁸ 10. Çok düşük de olsa iman etme ihtimali olanları uyarmaya devam etmesi⁸⁹ 11. Tebliğ esnasında yumuşak dil vegüzel öğüt yöntemini kullanması⁹⁰ 12. Kesin inkâr durumunda ilahî kararı beklemesi gerektiği⁹¹ 13. Davetin sadece kıyametten korkanlara fayda vereceğini bilmesi⁹² 14. Savaşın en son seçenek olduğunu bilmesi⁹³.

el-Meydâni bu sıraladığımız özellikleri âyetler ışığında geniş şekilde açıklayarak davetçinin nasıl davranması gerektiği hususunda bilgi vermektedir.⁹⁴

el-Meydâni, İslam toplumunun davetçilerin geçimlerini üstlenmekle yükümlü olduklarını açıklamakta ve davetçiye mücadelesiyle örnek şahsiyet olarak da Hz Nuh'u⁹⁵ göstermektedir.

Son olarak belirtmek gerekirse“Ailene namazı emret; kendin de ona sabırla devam et. Senden rızık istemiyoruz; (aksine) biz seni rızıklandırıyoruz. Güzel sonuç, takvâ ile dir.”⁹⁶ âyet-i kerîmesinden davetçiye yönelik dört mesaj çıkarmaktadır:

1. Davetçinin ailesine namazı emretmesi
2. Davetçinin namazda devamlılık Allah'la bağlantısının devamlı olmasını sağlayacağından nafilâ namazlara devam etmesi
3. Davetçinin rızık endişesi çekmemesi, bunun için Müslüman topluluğun bu kesimin maişetini üstlenmesi (O, zekât almaya hak sahibi sekiz sınıf⁹⁷ içerisinde zikredilen “Allah yolunda olanlar”ın bu gruba davetçilerin dâhil edilebileceğini belirtmektedir.)
4. Davetçinin dünyada Allah'ın yardımı, başarı veya şehâdet mertebesi; ahirette ise yüksek dereceler ve cennet nimetleri gibi takvâ kimselere verilecek mutlu sonunun olması.⁹⁸

SONUÇ

Çağdaş dönem müfessirlerinden Abdurrahman Hasan Habenneke el-Meydâni, ilim dünyasına çok sayıda eseriyle büyük katkılarda bulunduğu bilinen bir alimdir. En önemli eserlerinden birisi *Meâricü't-Tefekkür ve Dekâiku't-Tedebbür* isimli kronolojik tefsiridir. Eser, Mekki sûrelerle sınırlı olup, Medeni sûreleri ihtiva etmeyen yarım kalmış bir çalışmadır.

Kur'an-ı Kerim'in mushaf tertip sırasına göre yorumlanması yaygın olarak bilinen bir yöntem olduğu, nüzul sırasına göre tefsirin ise son dönemde ortaya çıkan bir yaklaşım olduğu tefsir alanında bilinen bir husustur. el-Meydâni tefsirini, kendi ifadesiyle“münevver insana yönelik” telif etmiştir. Bu özgün eseri, “Kavâidu't-Tedebbür/Kur'an'ı anlamada kırk kural”ı uygulama alanı kabul ederek, Kur'an'ı nüzul sırasına göre telif etmiştir.

Müellif tefsirinde, yaşadığı dönemin baskıcı ortamının etkisiyle, İslam'ın özgürlüğü savunduğunu ısrarla vurgulayarak, o yıllarda yaşadığı coğrafyada yükselen

⁸⁷Enam, 6/51.

⁸⁸Saffat, 37/174-179.

⁸⁹Zariyat, 51/54-55.

⁹⁰Nahl, 16/125.

⁹¹Secde, 32/30.

⁹²Naziat, 79/42-46.

⁹³Bakara, 2/6-7.

⁹⁴el-Meydâni, *Tefsir*, II, 193-203.

⁹⁵el-Meydâni, *Tefsir*, III, 364.

⁹⁶Taha, 20/132.

⁹⁷Tevbe, 9/60.

⁹⁸el-Meydâni, *Tefsir*, VIII, 376-380.

Komünizm, Marksizm ve Ateizm gibi akımlara karşı iman esaslarını temel alarak reddiyede bulunmuştur. Âyetleri yorumlarken Batı medeniyetinin hâkim olduğu modern dünyada İslam medeniyetinin dirilişine zemin hazırlamak ve bu yolda ümmet bilincini geliştirmek, ahlâkî ilkeleri ve değerleri yükseltmek gayesi gütmüştür.

el-Meydâni'nin tefsiri muhteva açısından akıcı bir üsluba sahip olup okuyucunun zihninde merak uyandıran ve bir an önce konunun sonuna ulaşmaya yönlendiren özellikte olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca o, birbirine yakın kavramların anlam ve aralarındaki farkı tespiti önem vermektedir. Diğer yandan istatistikî bilgilerle anlatımda bulunmaktadır.

Meâricü't-Tefekkür, Kur'an'ı anlama ve yorumlama metodu açısından tematik tefsir (konulu tefsir) özelliğine de sahiptir. el-Meydâni, sûrenin ana konusunu vermek, kırâatları zikrederek farklı anlamları ortaya çıkarmak, sûrenin faziletine dair rivayetleri nakletmek, hayatını incelediği Peygamberlerle ilgili tüm âyetleri toplayarak konuya bütüncül yaklaşmak ve güncel değerler tespit etmek gibi yaklaşımlarla âyetleri yorumlamaktadır.

el-Meydâni, çağdaş bilimin verilerinden yararlanarak âyetleri açıklamaya çalışmaktadır. Müellif, bu yorumlarında uzmanı olmadığı alanlara dalmaktan çekinmemekte ve konuları geniş şekilde ele alarak olaylardan hikmet arayan değerlendirmeler yapmaktadır. Ele aldığı konularda günlük hayattaki hataları belirterek yol gösterici değerlendirmelerde bulunmaktadır. Ardından âyetleri davetçiye mesaj olarak algıladığından bu yönde değerlendirmeler yapmaktadır.

Sonuç itibarıyla ifade etmek gerekirse taşımış olduğu öznel yönleri ve kendine has yaklaşımlarıyla Hasan Habenneke el-Meydâni'nin *Meâricü't-Tefekkür ve Dekâikü't-Tedebbür isimli* eseri ülkemizde ilim camiasının müracaat edebileceği bir eser olarak karşımızda durmaktadır. Bu eserin sadece sınırlı bazı yönlerini tanıtmak suretiyle hazırlanmış bir makale de olsa, bu çalışma, bu tefsirin ilim alemine kazandırılmasına ve tanınmasına bir nebze de olursa katkı sağlaması durumunda amacına ulaşmış addedilecektir.

KAYNAKÇA

- Albayrak, Halis Kiraat Sorunu, Dinî Araştırmalar, 2001, cilt: IV, sayı: 11, s. 19-34.
- Alemdar, Yusuf, "Kiraatlerin Ortaya Çıkışı Meselelerine Yeni(den) Bir Bakış", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2004, cilt: VIII, sayı: 2, s. 143-170.
- Arslan, Gıyasettin, "Tefsir Çalışmalarında "Konulu Tefsir"in Önemi", Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1997, sayı: 2, s. 185-200.
- Çalışkan, Necmettin, "Abdurrahman Hasan Habenneke el-Meydâni ve Tefsiri", AÜSBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2013, s. 16.
- Çetin, Abdurrahman, Kiraatların Tefsire Etkisi : Kur'an'ın Farklı Yorumlanmasına Tesir Eden Kiraatlar, Marifet Yayınları, İstanbul 2001.
- , Abdurrahman, Kur'an-ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf Ve Kiraatlar: - Oryantalistlerin Görüşleri, yay. haz. Hüseyin Kader, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005.
- Çetiner, Bedrettin, Kur'an ve Tefsir Araştırmaları : Kiraat İlmi ve Problemleri [Kur'an ve Tefsir Araştırmaları (IV : 2001: İstanbul)] İstanbul : Ensar Neşriyat, 2002.
- Dağ, Mehmet, "İbnMücahid'in Kiraat Ekollerini Yedi ile Sınırlaması: Eleştirel Bir Yaklaşım", KEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler, 2006, cilt: X, sayı: 27, s. 81-104.
- Demirci, Muhsin, Konulu Tefsire Giriş, Ensar Neşriyat, İstanbul 2006; Mevlüt Güngör, "Tefsir'de Konulu Tefsir Metodu", İslâmî Araştırmalar, 1988, cilt: II, sayı: 7, s. 49-55.

- Derveze, M. İzzet, et-Tefsiru'l-Hadîs/Nüzul Sırasına Göre Kur'an, Çevirenler: Şaban Karataş, Ahmet Çelen, Mehmet Çelen, Ekrem Demir, Ali Arslan, Muharrem Önder, Vahdettin İnce, Mustafa Altınkaya, Mehmet Baydaş, Ramazan Yıldırım, Ekin Yayınları, İstanbul 1998, 2. Baskı, I, 5.
- Draz Sure, Muhammed Abdullah, "Kur'an-ı Kerim'in Nüzul Sırasına Göre Tertib Edilmesi Teklifi"ne Edebi Eleştiri", Çev. Ahmet Nedim Serinsu, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1997, cilt: XXXVII, s. 245-262.
- Duman, Zeki, Beyânu'l-Hak, Kur'an-ı Kerim'in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri, Fecr Yayınları, Ankara 2006.
- Dumlu, Ömer - Rıza, Savaş Nüzul Sırasına Göre Ayet Ayet Kur'an'ın Yorumu, Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar, 2010, s. 163-180.
- Ömer, "Konulu Tefsir Metodu Bir Usul Sayılabilir mi ve Bunun Kur'an'ı Anlamaya Katkısı, Tarihten Günümüze Kur'an İlimleri ve Tefsir Usulü", 2009, s. 107-112.
- Gazali, Muhammed, Kur'an'ın Konulu Tefsiri, Çev. Şahin Güven, Ekrem Demir, Şura Yayınları, İstanbul 2000.
- Gökkır, Bilal, "Konulu Tefsir: Hedef, İmkân ve Sınırları", Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar, Editörler: Bilal Gökkır, Necdet Yılmaz, Ömer Kara, Muhammed Abay, Necmettin Gökkır, İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, İstanbul 2010, 455-466.
- Görener, İbrahim, "İletişim Unsurları Açısından Vahiy-Kıraat İlişkisi", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2001, sayı: 11, s. 1-16.
- Güven, Şahin, "Günümüz Tefsir Çalışmalarında Yeni Bir Yöntem: Konulu Tefsir Metodu," Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar, Editörler: Bilal Gökkır Necdet Yılmaz Ömer Kara Muhammed Abay Necmettin Gökkır, İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, İstanbul 2010, s. 439.
- Konulu Tefsir Metodu*, Düşün Yayınları, İstanbul 2012.
- Karacelil, Süleyman, "Tefsir Usulünün Yapısı ve İşlevi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, MÜSBE İstanbul 2010.
- Karaçam, İsmail, Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri ve Mutevatır Kıraatların Yorum Farklarına Etkisi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV), İstanbul 1996.
- Kasapoğlu, Abdurrahman, Kur'an'ın Konulu Tefsiri, Hikmet Yurdu, 2009, cilt: II, sayı: 3, (1936 - 2008) Prof. Dr. Zahit Aksu Anısına, s. 111-146.
- Koç, Mehmet Akif, "Kur'an Kıraatında Türklere Özgü Mahalli Okuyuş Sorunu", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [AÜİFD], 2010, cilt: LI, sayı: 2, s. 79-91.
- Koçyiğit, Hikmet, Havâssu'l-Kur'ân, İslâmî Araştırmalar, 2012, cilt: XXIII, sayı: 2, s. 55.
- , Hikmet, Kur'an'ın Nüzul Sırasına Göre Tefsir Edilmesi, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi -Journal of Divinity Faculty of Hitit University, 2013/1, cilt: XII, sayı: 23, s. 183-201.
- Maşalı, Mehmet Emin, "Kıraatların İntişarında Fıkhî Mezheplerin Rolüne Dair Bir Örnek", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1998, cilt: VII, sayı: 7, s. 467-470.
- el-Meydâni, Abdurrahman Hasan Habenneke, el-Vâlidü'd-Dâiyetü'l-Murabbî eş-Şeyh Hasan Habenneke el-Meydâni Kıssatu Âlimin Mucâhidin Hâkimin Şucâin, Dâru'l-Beşir, Cidde 2002.
- el-Meydâni, Abdurrahman Hasan Habenneke, Kavâidü't-Tedebbür'i l-Emsel li Kitâbillâhi Azze ve Celle, Dâru'l Kalem, Şam 2009, 4. Baskı.
- , Abdurrahman Hasan Habenneke, Meâricü't-Tefekkür ve Dekâiku't-Tedebbür Tefsirun Tedebburiyyun li'l-Kur'ani'l-Kerîmi bi Hasebi Tertibi'n-Nuzûli Vifka Menheci Kitâbi "Kavâidu't-Tedebburi'l-Emseli li Kitâbillâhi Azze ve Celle", Dâru'l-Kalem, Şam 2000.

- Mollaibrahimoğlu, Süleyman; Taşpınar, Kadir, "Ebussuud Efendi'nin Tefsirinde Kıraat Tasavvuru", Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2016, sayı: 9, s. 117-152.
- Müslim, Mustafa, Kur'an Çalışmalarında Yöntem : Konulu Tefsire Metodik Bir Yaklaşım, Çev. Salih Özer, Fecr Yayınevi, Ankara 1993.
- Okumuş, Mesut, Kur'an'ın Kronolojik Okunuşu Muhammet İzzet Derveze Örneği, Araştırma Yayınları, Ankara 2009.
- Öğmüş, Harun, "Kur'an'ın Sıhhati Bağlamında Kıraat Farklılıklarının Değerlendirilmesi", Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2010/2, sayı: 39, s. 5-26.
- Öztürk, Mustafa, "Kur'an Kıraatlerinin Tarihsel Serencamına Genel Bir Bakış", Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2003, cilt: III, sayı: 1, s. 201-224.
- Sancaklı, Saffet, "Sûrelerin Faziletiyle İlgili Bazı Tefsirlerde Yer Alan Apokrif Hadislerin Kritiği ", İslâmî Araştırmalar, 2001, cilt: XIV, sayı: 1, s. 129-144.
- es-Suyûti, Celaleddin, el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an, Tahkik. Mustafa Dib el-Buga, Dâr-u İbniKesîr, Beyrut 1993, 2. Baskı.
- Sıcak, Ahmet Sait, "Kur'an Tefsirinde Öznellik", Yayımlanmamış Doktora Tezi, MÜSBE İstanbul 2013.
- Ünal, Mehmet, Kur'an'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü, Fecr Yayınları, Ankara 2005.
- Yılmaz, Hakkı, Nüzul Sırasına Göre Tebyinü'l-Kur'an İşte Kur'an, İşaret Yayınları, İstanbul 2007.
- Zehrani, Ahmed b. Abdullah, Örneklerle Konulu Tefsir, Çev. M. Fatih Kesler, Ankara 2002.
- ez-Zerkâni, eş-Şeyh Muhammed Abdulazim, Menâhilu'l-Irfân fi Ulûmi'l-Kur'an, Tahkik: Fevâz Ahmet Zemerli, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1995.